

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Κυριάκος Ρέβελας

Εισαγωγή

Ελλάδα και Τουρκία θα είναι πάντα γείτονες. Οι σχέσεις μεταξύ γειτόνων εξαρτώνται και από τους δύο. Η Τουρκία από τη δεκαετία του 1970 προβάλλει διεκδικήσεις έναντι της Ελλάδος, έχει επιδείξει επιθετικότητα και αναθεωρητισμό. Η Ελλάδα υποστηρίζει το *status quo*, σταθερά επικαλείται το διεθνές δίκαιο, είναι ανοικτή στον διάλογο και τη διευθέτηση των διαφορών στη βάση του διεθνούς δικαίου, γενικά τηρεί μια αμυντική στάση ως αντίδραση στις κλιμακούμενες αξιώσεις και προκλήσεις της άλλης πλευράς. Εκμεταλλευόμενη τη διεθνή ρευστότητα και τις ανακατατάξεις ισχύος, αλλά και την αποδυνάμωση της αποτρεπτικής ισχύος της Ελλάδας τις τελευταίες δεκαετίες, για την οποία ευθύνεται η χώρα μας, η Τουρκία με την πάροδο του χρόνου έχει πολλαπλασιάσει τις διεκδικήσεις και τις απειλές. Εκτός του ότι απαιτούνται πλέον μεγάλα ποσά για σύγχρονα οπικά συστήματα, έχει αυξηθεί και η πιθανότητα να προκύψει θερμό επεισόδιο ή ακόμη να οδηγηθούμε συνειδητά σε ένοπλη σύγκρουση. Επιπλέον, η αστάθεια στην περιοχή δεν ευνοεί την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη σε μακροχρόνια βάση. Συνολικά, το κόστος (όχι μόνο με οικονομικούς όρους) της υψηλής έντασης έχει αυξηθεί σημαντικά, ενώ το κόστος μιας πολεμικής σύγκρουσης θα είναι ακόμη μεγαλύτερο. Η έλλειψη ευκινησίας της ελληνικής διπλωματίας επί μακρό διάστημα επέτρεψε στην γείτονα να προβάλλει τις διεκδικήσεις της, να εκμεταλλεύεται τις ευκαιρίες από τη μεταβλητότητα του διεθνούς συστήματος και, βοήθουσης της ενεργού δημόσιας διπλωματίας της, να κερδίζει έδαφος στη διεθνή σκηνή.

Είναι απαραίτητο να ανοίξει μια συζήτηση στην ελληνική κοινωνία για το πώς θέλουμε να πορευτούμε στο μέλλον ως προς τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Στόχος του παρόντος είναι να τεθεί το πρόβλημα στις σημερινές του διαστάσεις και να διατυπωθούν σκέψεις για το δέον γενέσθαι, χωρίς ευσεβείς πόθους για μια

Ο Κυριάκος Ρέβελας σπούδασε οικονομικές και πολιτικές επιστήμες στο πανεπιστήμιο Κολωνίας. Διδακτορική διατριβή περί θεωρίας και πολιτικής νομισματικών ενώσεων. Εργάστηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή - αρχικά στον οικονομικό και χρηματοπιστωτικό τομέα, μετά σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, ασφάλειας και άμυνας, και στην Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης. Διδασκαλία και δημοσιεύσεις σε θέματα ΟΝΕ (Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης) και ΚΕΠΠΑ (Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας).

διαφορετική πορεία της Τουρκίας στην εποχή μετά τον Ερντογάν και χωρίς να βασιζόμαστε κυρίως στην υποστήριξη φίλων και συμμάχων χωρών. Αυτές οι δύο παράμετροι είναι σημαντικές, αλλά μια εθνική στρατηγική θα πρέπει να ξεκινά από το χειρότερο σενάριο. Η εθνική στρατηγική της Ελλάδος δεν θα στρέφεται κατά της Τουρκίας αλλά θα επιδιώκει να βελτιώσει τις προοπτικές ανάπτυξης σχέσεων καλής γειτονίας και συνεργασίας, η οποία βεβαίως περνάει από την διασφάλιση των ζωτικών ελληνικών συμφερόντων, δηλαδή την κυριαρχία, την εδαφική ακεραιότητα και τα κυριαρχικά δικαιώματα της πατρίδας μας, ως προϋποθέσεις ειρήνης, οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής προόδου.

Ακτινογραφία της κατάστασης στην Τουρκία

Η γνώση της κατάστασης στην Τουρκία καθώς και της θέσης της στη διεθνή σκηνή πρέπει να είναι η αφετηρία οποιασδήποτε συζήτησης περί της ακολουθητέας πολιτικής για την αντιμετώπιση των προκλήσεων. Η Τουρκία έχει αναβαθμισθεί διεθνώς, κατά την δεκαετία του 2000 είχε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη, έχει μια εύρωστη δημογραφική εξέλιξη, έχει βελτιώσει την βιομηχανική και τεχνολογική της βάση, είναι πλέον μέλος της ομάδας των 20. Η ηγεσία του Ερντογάν επέτρεψε σε κοινωνικά στρώματα που βρίσκονταν στο περιθώριο να αναδειχθούν και να αποτελέσουν μια δυναμική μεσαία τάξη, και αυτή ήταν η κοινωνική δύναμη που τον στήριζε επί 20 χρόνια. Ωστόσο η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών την έχει πλήξει, εξ ου η μειωμένη δημοτικότητα του Ερντογάν ενόψει των προεδρικών και βουλευτικών εκλογών την ερχόμενη άνοιξη, ενώ ο πρόσφατος καταστροφικός σεισμός έχει τις δικές του απρόβλεπτες συνέπειες. Μετά την εξέγερση του 2013, το αποτυχημένο πραξικόπημα τον Ιούλιο 2016 και την υιοθέτηση του προεδρικού συστήματος το 2017 έχει ενισχυθεί ο αυταρχισμός του καθεστώτος, στη χώρα δεν υπάρχει πλέον κράτος δικαίου. Ο τύπος είναι σχεδόν στο σύνολό του υπό τον έλεγχο κύκλων προσκείμενων στην εξουσία, εκατοντάδες δημοσιογράφοι βρίσκονται στις φυλακές, και οι υπόλοιποι υπό την δαμόκλειο σπάθη της νέας νομοθεσίας περί παραπληροφόρησης. Γενικότερα, η ταυτοτική ανασφάλεια της τουρκικής κοινωνίας έχει οδηγήσει στην εδραίωση του αυταρχισμού και την στρατιωτικοποίηση της πολιτικής, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική, η Τουρκία δεν αποτελεί πλέον αδιαμφισβήτητο, αξιόπιστο σύμμαχο στο ΝΑΤΟ, έχει αποστασιοποιηθεί σε πολλά θέματα από τις πολιτικές θέσεις της Δύσεως. Εκμεταλλεύθηκε τον πόλεμο στην Ουκρανία για να παρουσιασθεί ως απαραίτητος δίαυλος επικοινωνίας και μεσολάβησης μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, και γενικότερα της Ρωσίας με την Δύση. Εν πολλοίς πρόκειται για επικοινωνιακή πολιτική χωρίς πραγματικό αντίκρισμα, εκτός από την συμφωνία για τις θαλάσσιες μεταφορές σιτηρών από την Ουκρανία και λιπασμάτων από την Ρωσία για τις οποίες υπάρχει μεγάλη ανάγκη για τον επισιτισμό σε αναπτυσσόμενες χώρες. Η προμήθεια μη επανδρωμένων αεροσκαφών δικής της παραγωγής στην εμπόλεμη Ουκρανία αποτελεί εκ των πραγμάτων σύμπλευση με την δυτική πολιτική ενίσχυσης της άμυνας της χώρας αυτής. Ωστόσο η Τουρκία δεν εφαρμόζει, μάλλον υπονομεύει, τις οικονομικές κυρώσεις των ΕΕ, ΗΠΑ και G7 κατά της Ρωσίας. Η τουρκική πολιτική ελέγχου των Στενών βάσει της Συνθήκης του Μοντρέ του 1936 δεν είναι πάντα ξεκάθαρη. Η ερωτοτροπία με τη Ρωσία του Πούτιν αντανακλά την κοινή αντιπάθεια προς τους

ισχυρούς της Δύσης και τον δυτικό τρόπο ζωής, αλλά η συχνή και ανοικτή επικοινωνία των δύο ηγετών οφείλεται στην ταυτόχρονη παρουσία σε θέατρα συγκρούσεων όπως η Συρία, η Λιβύη και ο Καύκασος, αν και τα συμφέροντα και οι επιδιώξεις τους δεν συμβαδίζουν.

Η αγορά των S400 έχει εξοργίσει τις ΗΠΑ και είχε ως συνέπεια την επιβολή κυρώσεων όσον αφορά σημαντικά εξοπλιστικά προγράμματα, κυρίως τον αποκλεισμό από το μαχητικό αεροσκάφος τελευταίας γενιάς F35 και δυσκολίες στην προμήθεια και αναβάθμιση αεροσκαφών F16. Όπως έχει εξοργίσει και φέρει σε αμηχανία πολλούς ο εκβιασμός εκ μέρους της Τουρκίας στο θέμα της ένταξης της Φινλανδίας και ιδιαίτερα της Σουηδίας στο NATO με προβαλλόμενο λόγο την αντιμετώπιση των Κούρδων. Ωστόσο, το κατεστημένο σε ΗΠΑ και NATO καθώς και πολλές δυτικές πρωτεύουσες έως τώρα ανέχονται τις συμπεριφορές αυτές και αποφεύγουν να τις καταδικάσουν, ελπίζοντας ότι με μία πολιτική αλλαγή και την επιστροφή του κεμαλικού κόμματος στην εξουσία η Τουρκία θα επανέλθει σε ομαλότερη τροχιά. Πρόκειται όμως μάλλον για ψευδαισθηση, αφού πολλά πράγματα έχουν εν τω μεταξύ αλλάξει τόσο στην Τουρκία όσο και στις διεθνείς σχέσεις. Μια ρεαλιστική αποτίμηση των σημερινών δεδομένων είναι απαραίτητη προκειμένου να χαραχθεί μια αποτελεσματική πολιτική έναντι της γείτονος, γεγονός που ισχύει τόσο για τον διεθνή παράγοντα όσο και για την Ελλάδα.

Η Ελλάδα έχει κάθε λόγο να υποκινήσει και να συμμετάσχει ενεργώς στον προβληματισμό αυτόν εντός της ατλαντικής συμμαχίας και εντός της ΕΕ. Εκτός από τις διμερείς σχέσεις και τις απαράδεκτες διεκδικήσεις έναντι της Ελλάδος και τη στάση της στο Κυπριακό, η πολιτική της Τουρκίας δρα αποσταθεροποιητικά στην ευρύτερη περιοχή, σε αντίθεση με την φιλοδοξία του δόγματος Νταβούτογλου περί μηδενικών προβλημάτων με τις γειτονικές χώρες. Και τούτο σε μία περιοχή - από τα Βαλκάνια, τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία έως την Ανατολική Μεσόγειο και την Μέση Ανατολή - που ήδη ταλανίζεται από χρόνια αστάθεια και σωρεία εσωτερικών και εξωτερικών άλυτων προβλημάτων. Συχνά, αφού πρώτα θολώσει τα νερά, η Τουρκία προσπαθεί στη συνέχεια να επωφεληθεί από τη σύγχυση που δημιουργεί. Μετά μια περίοδο κατά την οποία οι ΗΠΑ έδειξαν να αποστασιοποιούνται, πιο πρόσφατα έχουν δώσει δείγματα μεγαλύτερης εμπλοκής στην περιοχή. Η εξωτερική πολιτική της ΕΕ δεν έχει ωριμάσει ακόμη σε βαθμό ώστε να παίξει τον ρόλο που της αναλογεί, αν και έχει κατάλληλες πολιτικές και εργαλεία στη διάθεσή της. Πρέπει όμως να τα θέσει στην υπηρεσία των συμφερόντων της προκειμένου να επιτύχει στρατηγική αυτονομία. Η Ελλάδα - από κοινού με άλλους εταίρους - έχει λόγους να κινητοποιηθεί και να προωθήσει σταθεροποιητικές ενέργειες στη βάση συμφερόντων, με ορθολογισμό και συγκεκριμένες προτάσεις. Με δική της πρωτοβουλία η Ελλάδα πρέπει να συζητήσει με εταίρους και συμμάχους τρόπους εκτόνωσης της κατάστασης και εξομάλυνσης των σχέσεων της Τουρκίας με την Δύση, με αυτοπεποίθηση, ευελιξία και πραγματισμό, χωρίς βεβαίως να θίγονται τα ζωτικά ελληνικά συμφέροντα.

Δημόσια συζήτηση περί εθνικής στρατηγικής

Το έναυσμα μιας μάλλον ακαδημαϊκής δημόσιας συζήτησης για την αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής δόθηκε πριν από 25 χρόνια με το Επίμετρο στην ελληνική έκδοση της Θεωρίας του πολέμου του εκλιπόντος Παναγιώτη Κονδύλη. Η ανάλυση αναφέρεται στον γεωπολιτικό δυναμισμό της Τουρκίας από την ίδρυσή της, στις εσωτερικές αντιφάσεις οι οποίες λειτουργούν επεκτατικά και όχι ανασταλτικά, καθώς και στον προσεταιρισμό μεγάλων δυνάμεων προς εξυπηρέτηση των εθνικών της συμφερόντων. Η γεωγραφία - συμπαγής τουρκικός χώρος έναντι κατακερματισμένης ελληνικής επικράτειας - αποτελεί στρατιωτικό μειονέκτημα για την Ελλάδα, η οποία προς εξουδετέρωσή του πρέπει να επιδιώξει α) εδαφικά κέρδη στην Θράκη β) συγκέντρωση δυνάμεων γ) κάλυψη με δύναμη πυρός του συνόλου της τουρκικής επικράτειας δ) πρώτο μαζικό πλήγμα αιφνιδιασμού του εχθρού. Δεδομένου ότι η δημογραφική ανάπτυξη και η οικονομική και βιομηχανική βάση προσδιορίζουν την εθνική ισχύ και την ικανότητα αποτροπής, το ισοζύγιο ισχύος έχει εξελιχθεί συντριπτικά υπέρ της Τουρκίας, ενώ η αντίθεση των δύο χωρών παραμένει αγεφύρωτη. Το προκύπτον δίλημμα είναι αντικειμενικά τρομακτικό και ψυχολογικά αφόρητο για την Ελλάδα - ειρήνη σημαίνει δορυφοροποίηση και ο πόλεμος συντριβή. Η υπέρβαση του διλήμματος απαιτεί ηράκλειο άθλο, μάλλον ακατόρθωτο με δεδομένο τον πελατειακό χαρακτήρα του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα, καταλήγει ο Κονδύλης.

Πολλά έχουν αλλάξει από τη δημοσίευση του κειμένου αυτού. Η ανάδυση στην εξουσία του Ερντογάν και του ΑΚΡ ενίσχυσε τις ήδη διαφαινόμενες τάσεις, η οικονομία σταθεροποιήθηκε και στη συνέχεια ακολούθησε μια δυναμική πορεία. Όταν εκδηλώθηκε η Αραβική Άνοιξη (2011) προς στιγμήν φάνηκε ότι η Τουρκία θα μπορούσε να αποτελέσει ένα ελκυστικό μοντέλο για άλλες μουσουλμανικές χώρες. Η χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση στην Ελλάδα αποδυνάμωσε ακόμη περισσότερο την δημογραφική, παραγωγική και οικονομική βάση της αποτροπής και της άμυνας. Πάντως, τα τελευταία χρόνια έχουν σημειωθεί αλλαγές και στις δύο χώρες, θετικές στην Ελλάδα και αρνητικές στην Τουρκία. Η Τουρκία διέρχεται μια σοβαρή οικονομική κρίση και η κατάσταση στην περιοχή της Μέσης Ανατολής έχει εξελιχθεί δυσμενώς για τα συμφέροντά της. Η Ελλάδα ξεπέρασε την πολυετή κρίση και έχει εισέλθει σε φάση ανάκαμψης, ενώ έχουν γίνει σοβαρά βήματα ενδυνάμωσης της άμυνας. Οι εξελίξεις αυτές τείνουν να μειώσουν την διαφορά ισχύος και επομένως τροποποιούν σε κάποιο βαθμό τις διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα του Κονδύλη.

Ο δημόσιος διάλογος για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις υπήρξε μάλλον υποτονικός για μεγάλο χρονικό διάστημα, έχει όμως αναζωπυρωθεί πρόσφατα λόγω της εντεινόμενης επιθετικής πολιτικής και ρητορικής της Τουρκίας. Σε βιβλία, άρθρα και αναλύσεις εκφράζονται απόψεις που μπορούν να συνοψισθούν στα κάτωθι.

- Το ισοζύγιο ισχύος έχει ανατραπεί διαχρονικά προς όφελος της Τουρκίας.
- Ο αναθεωρητισμός, ο επεκτατισμός και οι διεκδικήσεις είναι πάγια στρατηγική της Τουρκίας, και δεν θα αλλάξουν αν φύγει ο Ερντογάν από την εξουσία.
- Σημαντικές διεθνείς ανακατατάξεις τείνουν να διευκολύνουν την Τουρκία στην επιδίωξή της να αποτελέσει αυτόνομο πόλο του περιφερειακού συστήματος ασφαλείας.

- Απαιτείται ανάσχεση της τουρκικής επιθετικότητας, αφού συνιστά ζωτική απειλή για την ασφάλεια της Ελλάδος.
- Η Ελλάδα διαθέτει δυναμικά σημαντικούς συντελεστές ισχύος (π.χ. ανθρώπινο δυναμικό σε τεχνολογίες αιχμής, αναπτυξιακές δυνατότητες), όμως έως τώρα δεν τους αξιοποιεί επαρκώς, με συνέπεια τα διεθνή της ερείσματα να μη λειτουργούν ως πολλαπλασιαστές ισχύος.
- Η ελληνική πολιτική κουλτούρα, δηλαδή το προσωποκεντρικό και όχι συλλογικό σύστημα χάραξης πολιτικής και ο βραχυπρόθεσμος χρονικός ορίζοντας, αποτελεί πρόβλημα και πρέπει να αλλάξει ενόψει του μεγέθους της απειλής.
- Πολλές ελληνοτουρκικές διαφορές στην ουσία συνιστούν τουρκικές αξιώσεις που δεν επιδέχονται συμβιβαστική λύση - αποστρατιωτικοποίηση των νήσων του Ανατολικού Αιγαίου, αμφισβήτηση των θαλάσσιων συνόρων - γκρίζες ζώνες, παραβιάσεις του εναέριου χώρου. Καμία χώρα δεν αποδέχεται την παραβίαση των διεθνώς κατοχυρωμένων συνόρων της ούτε παραιτείται του δικαιώματος αυτοάμυνας.
- Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (ΑΟΖ) μπορεί και πρέπει να επιδιωχθεί βάσει του διεθνούς δικαίου, ειδικά του Δικαίου της Θάλασσας (UNCLOS), μέσω διαπραγματεύσεων, διεθνούς μεσολάβησης ή προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Η Τουρκία παραπλανά τη διεθνή κοινή γνώμη με το αφήγημα περί γαλάζιας πατρίδας, ισχυριζόμενη ότι δήθεν βρίσκεται περικυκλωμένη, ασφυκτιά και πρέπει να αντιδράσει. Η Ελλάδα πρέπει συνεχώς να ανασκευάζει την αλήθεια, να προβάλλει την πολιτική της των συμβιβαστικών λύσεων με άλλες γειτονικές χώρες (Ιταλία, Αίγυπτος) και να προωθεί ρυθμίσεις για την απρόσκοπτη και ασφαλή διεθνή ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο.

Σε πρόσφατη έκδοση περί της ελληνικής υψηλής στρατηγικής καταγράφονται οι απόψεις επτά εκπροσώπων της πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής ηγεσίας της χώρας, όπως διατυπώθηκαν σε δημόσιο διάλογο που διοργάνωσε η μη κυβερνητική οργάνωση Συμβούλιο Διεθνών Σχέσεων το πρώτο εξάμηνο του 2021. Στις καταληκτικές σκέψεις των επιμελητών διαπιστώνεται - όχι χωρίς δόση αισιοδοξίας - υψηλός βαθμός πολιτικής σύγκλισης ως προς τις παραδοχές (ιδιαίτερα τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό) και τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής καθώς επίσης ωριμότητα με την έννοια της καταλληλότητας, της συνοχής και της αντιστοιχίας μέσων και σκοπών της ελληνικής στρατηγικής. Αναφέρεται ότι έχει αρχίσει η επεξεργασία του πρώτου κειμένου της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας. Έναντι της επιθετικής και αναθεωρητικής Τουρκίας που φιλοδοξεί να καταστεί περιφερειακή ηγεμονική δύναμη, η Ελλάδα δεν ακολουθεί πολιτική κατευνασμού ούτε πρόσδεσης (δορυφοροποίησης) ενώ η προσπάθεια εκτόνωσης του κινδύνου δεν αποδίδει πλέον επειδή έχει αναστραφεί η ευρωπαϊκή πορεία της γείτονος. Ως μόνη βιώσιμη στρατηγική απομένει η εξισορρόπηση και η αποτροπή που για την Ελλάδα ως χώρα του *status quo* έχει εξ ορισμού αμυντικό χαρακτήρα, ωστόσο περιλαμβάνει την ενεργητική άμυνα και την καταστροφή στρατιωτικών δυνάμεων του αντιπάλου. Εξισορρόπηση, όχι κατ' ανάγκην ποσοτική αλλά ποιοτική, με την αξιοποίηση των ευκαιριών. Κεντρικοί στόχοι είναι η προστασία της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδος, η ασφάλεια και πολιτική αυτονομία της Κυπριακής Δημοκρατίας καθώς και η αξιοποίηση των φυσικών πόρων. Πέραν των

ελληνοτουρκικών σχέσεων σημαντικοί στόχοι είναι μια εύρωστη οικονομία η οποία ποικιλοτρόπως συμβάλλει στην στρατηγική ασφάλειας (ισχυρό εσωτερικό μέτωπο, διεθνής αξιοπιστία, χρηματοδότηση στρατιωτικών δυνατοτήτων), η προστασία των πολιτών και ένα διεθνές περιβάλλον σταθερότητας. Στα σημαντικά στοιχεία πολιτικής συγκαταλέγονται η ανάπτυξη συμμαχιών, η δημιουργία ευνοϊκού περιβάλλοντος, η πολυδιάστατη και πολυθεματική εξωτερική πολιτική, η ήπια ισχύς και η σαφής διατύπωση των ελληνικών θέσεων με όρους διεθνώς κατανοητούς.

Ο Σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας του πρωθυπουργού Θάνος Ντόκος, σε πρόσφατο άρθρο του, περιέγραψε ποιο πρέπει να είναι το ελληνικό δόγμα εθνικής ασφαλείας. Απαιτείται ένα σύστημα στρατηγικού σχεδιασμού, ένας μηχανισμός συντονισμού και εφαρμογής της πολιτικής εθνικής ασφαλείας και ένα ακόμη πιο αποτελεσματικό σύστημα διαχείρισης κρίσεων. Η στρατηγική πρέπει να στοχεύει στη σαφή και ορατή αύξηση του κόστους σε απαγορευτικό επίπεδο για τον επιτιθέμενο. Θα στηρίζεται στη βέλτιστη αξιοποίηση των συντελεστών εθνικής ισχύος, πρωτίστως με την εσωτερική ενδυνάμωση, μέσω της ενίσχυσης της εθνικής άμυνας και της διατήρησης της αποτρεπτικής ικανότητας, παράλληλα με την εξωτερική εξισορρόπηση απειλών. Τονίζονται επίσης το δικαίωμα αυτοάμυνας, η εσωτερική συνοχή, το Κυπριακό, η θαλάσσια ισχύς, ο ρόλος της χώρας ως ενεργειακού κόμβου, το δημογραφικό, το μεταναστευτικό, η ήπια ισχύς, και η ανάγκη μιας ολιστικής προσέγγισης. Είναι κατανοητό ότι λόγω της θέσης του συγγραφέα πολλά από αυτά μένουν σε γενικό διακηρυκτικό επίπεδο και δεν εξειδικεύονται.

Στοιχεία μιας εθνικής στρατηγικής

Στην έννοια της στρατηγικής, δηλαδή της σύνδεσης σκοπών και μέσων, συνυπάρχουν τα στοιχεία της ολιστικής προσέγγισης με την συμπερίληψη όλων των σημαντικών διαστάσεων, καθώς επίσης του μακροπρόθεσμου προσανατολισμού. Ο προσδιορισμός της στρατηγικής ως εθνικής και ο μακροπρόθεσμος χαρακτήρας της συνεπάγονται ότι η ελληνική στρατηγική έναντι της γείτονος πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο, αφενός, ευρύτερου κοινωνικού προβληματισμού, αφετέρου, συνεννόησης μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων, ιδιαίτερα των κομμάτων εξουσίας. Η εθνική στρατηγική αφορά την κοινωνία στο σύνολό της. Εκτός από την προφανή διάσταση του δημοσιονομικού βάρους και των εξ αυτού περιορισμών για άλλους τομείς της δημόσιας δράσης, πρέπει να αναφερθούν η ψυχολογική πλευρά, δηλαδή το φρόνημα και η ετοιμότητα του πληθυσμού να αναλάβει τις υποχρεώσεις και να αποδεχθεί τις συνέπειες μιας ενδεχόμενης πολεμικής αναμέτρησης σε περίπτωση που δεν αποτραπεί τελικά η χρήση βίας. Ταυτόχρονα θα πρέπει να διασφαλισθεί η ανθεκτικότητα της κοινωνίας - με την πολιτική προστασία και τη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού και των θεσμών σε περίοδο κρίσεως. Η εμπειρία των τελευταίων ετών όσον αφορά την πολιτική προστασία δεν επιτρέπει τον εφησυχασμό, αντίθετα επιβάλλει μεγαλύτερη και αποτελεσματικότερη προσπάθεια. Η τρέχουσα πολεμική περιπέτεια της Ουκρανίας δείχνει ανάγλυφα τη σημασία των παραμέτρων αυτών. Η ενότητα του λαού και η πολιτική συναίνεση σε καίριες επιλογές αποτελούν σημαντικό συντελεστή της εθνικής ισχύος. Στη διαδικασία χάραξης και εφαρμογής της εθνικής στρατηγικής θα πρέπει να επιστρατευθούν όλες οι πνευματικές και

πολιτικές δυνάμεις της χώρας. Δεν περισσεύει κανένας, όλοι έχουν μερίδιο ευθύνης για το μέλλον, την ασφάλεια, την ελευθερία και την ευημερία της Ελλάδος. Οι ηγετικές ομάδες, πολιτικές, οικονομικές, πνευματικές, πρέπει να στρατευθούν και να δεσμευθούν υπέρ της εθνικής στρατηγικής, αφού έτσι μόνο θα διασφαλισθεί το φρόνημα των πολιτών.

Στη συνέχεια σκιαγραφείται το περίγραμμα μιας εθνικής στρατηγικής με επί μέρους στοιχεία που αφορούν τους στόχους και τα μέσα, την ενδυνάμωση της χώρας και την ενίσχυση των συμμαχιών της.

Στόχοι

Είναι προφανές ότι κύριος στόχος είναι η ειρηνική συνύπαρξη με την Τουρκία στα σημερινά σύνορα, δηλαδή τα σύνορα που έχει χαράξει η Συνθήκη της Λωζάνης η οποία προηγήθηκε της ίδρυσης της Τουρκικής Δημοκρατίας. Η αποτροπή ένοπλης σύγκρουσης αλλά και η μείωση έως εξάλειψη των εντάσεων είναι προς όφελος και των δύο λαών. Κάτι τέτοιο βέβαια δεν θα επιτευχθεί ούτε εύκολα ούτε σύντομα. Προϋποθέτει πολιτική βούληση και από τις δύο πλευρές, επιμονή και υπομονή. Απαιτείται η σταδιακή δημιουργία αμοιβαίας εμπιστοσύνης, στην οποία μπορεί να συμβάλουν τόσο τρίτοι παράγοντες όσο και μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης (MOE). Μακροπρόθεσμα, ο εκδημοκρατισμός της Τουρκίας (με την πλήρη έννοια του όρου, δηλαδή σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κράτος δικαίου και ελεύθερες εκλογές) και η στενή εμπλοκή με την ΕΕ θα αποτελέσουν την καλύτερη διασφάλιση μιας ειρηνικής σχέσης. Είναι όμως εξίσου προφανές ότι, για όσο διάστημα δεν υπάρχει πολιτική βούληση και δεν προχωρά ο εκδημοκρατισμός στην άλλη πλευρά του Αιγαίου, η Ελλάδα πρέπει να είναι έτοιμη για παν ενδεχόμενο, δηλαδή να είναι έτοιμη να προασπίσει τα ζωτικά της συμφέροντα. Παράλληλα, η Ελλάδα ορθώς έχει αρχίσει να απομακρύνεται από την ακινησία και τις φοβίες του παρελθόντος, αναπτύσσοντας πρωτοβουλίες και ενεργό διπλωματική δράση, με ρεαλιστικούς στόχους. Ευελιξία και προσαρμοστικότητα ως προς τα μέσα και τις προσεγγίσεις με προσήλωση στον βασικό σκοπό αποτελούν γενικά προϋπόθεση επιτυχίας στην εξωτερική πολιτική. Στην προκειμένη περίπτωση επιβάλλονται επίσης λόγω της ρευστότητας του διεθνούς και περιφερειακού περιβάλλοντος, επειδή η ίδια η Τουρκία συμπεριφέρεται κατά απρόβλεπτο τρόπο και επειδή οι εταίροι και σύμμαχοι θα εκτιμήσουν θετικά την υπόδειξη δημιουργικών λύσεων στα χρονίζοντα προβλήματα.

Ενδυνάμωση της χώρας

Ενίσχυση αποτροπής και άμυνας

Όπως αναφέρθηκε, πρωταρχικοί παράγοντες ισχύος είναι ο πληθυσμός, η οικονομική και βιομηχανική βάση και το στρατιωτικό δυναμικό. Με τα σημερινά δεδομένα της ανισορροπίας ισχύος και της ανοικτής στρατιωτικής απειλής εκ μέρους της Τουρκίας, η Ελλάδα οφείλει να ενισχύσει πολλαπλώς την ικανότητα αποτροπής και την άμυνά της, τόσο με κατάλληλο (επανα)σχεδιασμό των ενόπλων δυνάμεων, την αύξηση και την ποιοτική αναβάθμιση των εξοπλισμών και την ενίσχυση συμμαχιών και της στρατιωτικής συνεργασίας με άλλες χώρες (βλέπε κατωτέρω, συμφωνίες με την Γαλλία και τις ΗΠΑ με πρόβλεψη αμυντικής συνδρομής). Μεγάλη σημασία πρέπει να δοθεί στην εγχώρια αμυντική βιομηχανία

η οποία είχε παραμεληθεί επί δεκαετίες. Πρόσφατα έχουν γίνει βήματα προς τη σωστή κατεύθυνση, π.χ. έχει δρομολογηθεί η επαναλειτουργία ναυπηγείων, η στρατηγική συνεργασία της ΕΑΒ με την αμερικανική Lockheed Martin, νέες τεχνολογικές εφαρμογές σε μη επανδρωμένα αεροσκάφη κλπ. Η εγχώρια αμυντική βιομηχανία αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα εθνικής ασφάλειας. Εκτός αυτού, η ευρεία εξάπλωση τεχνολογιών διπλής χρήσεως (αμυντικής και εμπορικής) συνεπάγεται ότι η ανάπτυξη του βιομηχανικού δυναμικού στον τομέα αυτό θα αποφέρει πολλαπλά οφέλη και στην οικονομία (το λεγόμενο μέρισμα του πολέμου).

Η έρευνα και τεχνολογία, όπου ενεργοποιούνται η ακαδημαϊκή κοινότητα και ο επιχειρηματικός κόσμος, έχουν πολλά να συνεισφέρουν. Απαραίτητη προϋπόθεση επιτυχούς στροφής προς τις τεχνολογίες αιχμής και την ποιοτική αναβάθμιση της άμυνας είναι η πλήρης αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, όσων εργάζονται στην Ελλάδα και όσων έχουν φύγει στο εξωτερικό. Προς τούτο απαιτείται να γίνουν πράξη οι διακηρύξεις περί αξιοκρατίας, η άμιλλα στον επιστημονικό, ερευνητικό στίβο και ο ελεύθερος ανταγωνισμός στην επιχειρηματική δραστηριότητα. Προς την κατεύθυνση αυτή θα συμβάλουν θετικά η εξωστρέφεια και η ανάπτυξη διεθνών συνεργασιών.

Σκόπιμο θα ήταν να εξετασθεί και η αξιοποίηση της μετανάστευσης για τη δημογραφική ενίσχυση της χώρας.

Μουσουλμανική / τουρκική μειονότητα της Δυτικής Θράκης

Πέρα από τις σκιαμαχίες περί του χαρακτηρισμού της μειονότητας, το πρόβλημα της ανάμειξης της Τουρκίας στα μειονοτικά ζητήματα, πρόσφατα στον τρόπο ανάδειξης του μουφτή, είναι υπαρκτό και μακροχρόνιο. Η Τουρκία, εκμεταλλευόμενη σφάλματα και αστοχίες της ελληνικής πολιτικής στο παρελθόν, έχει κατορθώσει να επηρεάζει τις εξελίξεις στην μειονότητα και να την χρησιμοποιεί για τους δικούς της σκοπούς (κάτι που κάνει επίσης στη Βουλγαρία και σε άλλες χώρες των Βαλκανίων). Ο μόνος τρόπος να αντιμετωπισθεί στη ρίζα του το ζήτημα είναι τους ανθρώπους αυτούς, Έλληνες πολίτες, να τους κερδίσουμε ώστε οι ίδιοι να απορρίπτουν τα παιγνίδια της Άγκυρας (βλέπε παραδείγματα υποδειγματικής μεταχείρισης μειονοτήτων στην Ευρώπη, όπως οι γερμανόφωνοι του Βελγίου ή το Νότιο Τιρόλο στην Ιταλία).

Ελλάδα και Κύπρος από κοινού

Δεν αρκεί πλέον η παλιά προσέγγιση στην επίλυση του Κυπριακού, η Κύπρος αποφασίζει και η Ελλάδα συμπαραστέκεται. Δεδομένης της τουρκικής στόχευσης και επιθετικότητας και προς τις δύο χώρες, σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, απαιτείται η χάραξη μιας κοινής στρατηγικής του Ελληνισμού που να βασίζεται στη συναντίληψη των κοινών συμφερόντων και κινδύνων. Η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ υπήρξε στρατηγική επιλογή και εθνική επιτυχία, αλλά δεν έχει αξιοποιηθεί επαρκώς. Εν μέρει τα τριμερή σχήματα με Ισραήλ, Αίγυπτο κλπ. που έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια, κυρίως στον ενεργειακό τομέα, στηρίζονται σε μια τέτοια συναντίληψη Ελλάδος και Κύπρου. Η κοινή προσέγγιση πρέπει να επεκταθεί σε άλλους τομείς και σε ευρύτερα ζητήματα. Μια τέτοια προσπάθεια θα είναι πολλαπλώς επωφελής καθώς, μεταξύ άλλων, θα ωθήσει το

πολιτικό σύστημα των δύο χωρών προς περισσότερο ορθολογισμό και μειωμένη επίδραση των πελατειακών σχέσεων που τα χαρακτηρίζει.

Δημόσια διπλωματία προς την τουρκική κοινωνία

Η τουρκική κοινωνία δεν είναι μονολιθική. Εκτός από τις γνωστές διαιρέσεις - εθνικές (Τούρκοι, Κούρδοι, άλλες μειονότητες), θρησκευτικές (Σουνίτες, Αλεβίτες) και πολιτικές (κεμαλιστές, πολιτικό ισλάμ), μια σημαντική παράμετρος αφορά το αίτημα πολλών Τούρκων πολιτών για δημοκρατία, κράτος δικαίου και σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Από την άλλη πλευρά είναι γνωστό ότι ο εθνικισμός είναι έντονος στην τουρκική κοινωνία, έχει μάλιστα καλλιεργηθεί ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια από το καθεστώς Ερντογάν, κυρίως έναντι της Ελλάδος. Η χώρα μας έχει συμφέρον να τείνει χείρα φιλίας προς τον τουρκικό λαό, να αποδομήσει το παραπλανητικό, εθνικιστικό αφήγημα περί ελληνικής απειλής και να προωθήσει την ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών στις δύο πλευρές του Αιγαίου. Στον ακαδημαϊκό χώρο υπάρχουν θετικά παραδείγματα συνεργασίας και ο καλλιτεχνικός κόσμος έχει δείξει στο παρελθόν ότι μπορεί να αναπτύξει κοινές δράσεις. Είναι βέβαιο ότι μπορούν να γίνουν περισσότερα, π.χ. στον εκπαιδευτικό τομέα με ανταλλαγές φοιτητών και υποτροφίες. Θετική μνεία οφείλεται στη συνεργασία όσον αφορά την πολιτική προστασία (η λεγόμενη διπλωματία των σεισμών το 1999 και πρόσφατα, μετά τον σεισμό στις 6 Φεβρουαρίου). Ο επιχειρηματικός κόσμος επίσης μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στις διμερείς σχέσεις προωθώντας ανταλλαγές και επενδύσεις, όπως είχε φανεί πριν από την οικονομική κρίση στην Ελλάδα. Η διαφορά μεγεθών δεν πρέπει να φοβίζει δεδομένου ότι στην Ελλάδα (θεωρητικά και στην Τουρκία λόγω τελωνειακής ένωσης) ισχύει το ευρωπαϊκό δίκαιο (κοινοτικό κεκτημένο). Πρέπει να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες της δημόσιας διπλωματίας στην Τουρκία, αλλά και προς άλλες χώρες όσον αφορά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Ενεργοποίηση της ελληνικής ομογένειας

Η ελληνική ομογένεια είναι διάσπαρτη ανά την υφήλιο, διατηρεί δεσμούς με την χώρα καταγωγής, είναι καλά ενταγμένη στις εκάστοτε κοινωνίες με ισχυρή παρουσία στον επιχειρηματικό κόσμο, την πολιτική, τον ακαδημαϊκό χώρο. Αποτελεί επομένως ένα σημαντικό έρεισμα για τον Ελληνισμό, ελλαδικό και κυπριακό. Ωστόσο η ελληνική διασπορά δεν μπορεί και δεν πρέπει να υποκαταστήσει την ελληνική διπλωματία, αλλά να λειτουργεί εντός του πολιτικού συστήματος μεγάλων δυνάμεων (βλέπε την ενεργοποίηση και επιρροή στην κυβέρνηση των ΗΠΑ μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο και πάλι πρόσφατα), καθώς επίσης κυρίως με όρους ήπιας ισχύος σε άλλες χώρες.

Ενεργός διπλωματία σε χώρες της Αφρικής, Ασίας, Λατινικής Αμερικής

Για διάφορους λόγους η ελληνική διπλωματία έχει παραμελήσει τις σχέσεις με πολλές χώρες του νότιου ημισφαιρίου. Το παράδειγμα της Αφρικής είναι χαρακτηριστικό. Η μακρόχρονη, ιστορική παρουσία του Ελληνισμού (ελληνικές παροικίες σε πολλές χώρες, ρόλος του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, ορθόδοξη ιεραποστολή της Εκκλησίας της Ελλάδος) έχει συρρικνωθεί. Από την πλευρά της η Τουρκία έχει αυξήσει θεαματικά την διπλωματική της εκπροσώπηση σε ολόκληρη την ήπειρο και έχει αναπτύξει οικονομικές και εμπορικές σχέσεις, στρατιωτική

συνεργασία με εξαγωγές οπλικών συστημάτων και την εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων, σχολεία και άλλες δραστηριότητες σχετιζόμενες με την μουσουλμανική θρησκεία. Η Ελλάδα έχει δυνατότητες και πρέπει να τις αξιοποιήσει, π.χ. η Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα - με την κατάλληλη πιστοποίηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής- μπορεί να λειτουργήσει ως οικονομικός βραχίονας της εξωτερικής πολιτικής, όπως κάνουν άλλα κράτη μέλη για χρηματοδοτήσεις της ΕΕ σε τρίτες χώρες.

Οι συμμαχίες μας

Ευρωπαϊκή Ένωση

Το στοίχημα της Ελλάδος το 1999 για την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας η οποία θα οδηγούσε σε ειρηνική επίλυση των διαφορών δεν πέτυχε για διάφορους λόγους, μεταξύ άλλων επειδή η Ελλάδα δεν επέμεινε στην πορεία (εγκατέλειψε την συμφωνία του Ελσίνκι για προσφυγή στη Χάγη), την κακοπιστία της γείτονος (π.χ. δεν εφαρμόζει το Πρωτόκολλο της Άγκυρας, που αφορά την Τελωνιακή Ένωση, με την Κυπριακή Δημοκρατία), την ολίσθηση προς τον αυταρχισμό στην ίδια την Τουρκία, και την απροθυμία άλλων κρατών μελών να την δεχθούν στους κόλπους της ΕΕ. Η ενταξιακή διαδικασία έχει παγώσει, αν και τυπικά δεν έχει εγκαταλειφθεί, απόφαση για την οποία απαιτείται ομοφωνία. Στην ΕΕ, όπως και στο NATO, υπάρχει αμηχανία πώς πρέπει να αντιμετωπισθεί η Τουρκία. Η Ελλάδα πρέπει να ανοίξει μια σοβαρή συζήτηση με τους εταίρους προκειμένου να συμφωνηθεί μια γραμμή που να εμπλέκει, όχι να απομονώνει την Τουρκία, αλλά με πλήρη σεβασμό των αποδεκτών κανόνων διακρατικής συμπεριφοράς.

Στο θέμα των μεταναστευτικών ροών, εκτός από τα γνωστά στον ελληνικό χώρο (Έβρος, Αιγαίο) άλλες διαστάσεις αφορούν την Κυπριακή Δημοκρατία (αυξανόμενες ροές παράτυπων μεταναστών μέσω της πράσινης γραμμής) και την Λιβύη. Η στρατιωτική εμπλοκή και πολιτική στήριξη της Τουρκίας προς την προσωρινή κυβέρνηση της Τρίπολης, πέρα από το τουρκο-λιβυκό μνημόνιο του 2019 για τις θαλάσσιες ζώνες και εκείνο του 2022 για την εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων, της δίνει τη δυνατότητα εργαλειοποίησης του μεταναστευτικού στην Κεντρική Μεσόγειο, όπως κάνει στο Αιγαίο, πράγμα που θα προκαλούσε σοβαρή επιδείνωση του μεταναστευτικού προβλήματος της ΕΕ. Μια άλλη παράμετρος που προκάλεσε μεγάλη ανησυχία στο παρελθόν είναι η ισλαμική τρομοκρατία με ορμητήριο την Λιβύη.

Συζήτηση γίνεται κατά καιρούς στην ΕΕ για μια θετική ατζέντα στις ευρωτουρκικές σχέσεις, που θα περιλαμβάνει τον εκσυγχρονισμό της τελωνιακής ένωσης, μία «στρατηγική σχέση» (που πρέπει ωστόσο να εξειδικευθεί), ευρύτερα μια Διάσκεψη για την Ανατολική Μεσόγειο. Αν και στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρίσκεται σήμερα το ενεργειακό και ιδιαίτερα το φυσικό αέριο και η διοχέτευση του προς την ευρωπαϊκή αγορά (είτε μέσω του αγωγού EastMed, είτε με υγροποίηση είτε με αγωγό προς την Τουρκία), για το μέλλον μεγάλη σημασία έχουν οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ), π.χ. τα θαλάσσια αιολικά πάρκα. Οι εκκρεμότητες και αμφισβητήσεις όσον αφορά τις θαλάσσιες ζώνες αποτελούν σοβαρό ανασχετικό παράγοντα, ενώ η διευθέτηση των διαφορών θα διευκόλυνε την ανάπτυξη συνεργασιών, με την συμμετοχή και της Τουρκίας. Στο σημείο αυτό επικεντρώνεται σήμερα η ευρύτερη γεωπολιτική διάσταση των ελληνοτουρκικών

σχέσεων και αντιστοίχως η εμπλοκή των μεγάλων δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής σε κράτος μέλος που δέχεται επίθεση (άρθρο 42.7 της Συνθήκης ΕΕ) δεν έχει έως τώρα χρησιμοποιηθεί, αλλά δεν παύει να δεσμεύει νομικά τα κράτη μέλη. Σε περίπτωση επίθεσης της Τουρκίας κατά της Κύπρου (ή της Ελλάδος εάν δεν τύχει συνδρομής εντός του ΝΑΤΟ το οποίο αποφεύγει να εμπλέκεται σε διμερή ζητήματα μεταξύ των μελών του), τα δύο κράτη μέλη μπορούν να επικαλεστούν την ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής. Εννοείται ότι η Ελλάδα, όπως και η Κύπρος, πρέπει να συμμετέχουν ενεργά σε όλες τις συζητήσεις, πολιτικές και προγράμματα της ΕΕ σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, ασφάλειας και άμυνας, εσωτερικής ασφάλειας, προστασίας των εξωτερικών συνόρων, υβριδικών απειλών κλπ.

Σημαντική είναι η αμυντική συμφωνία Ελλάδος - Γαλλίας του Σεπτεμβρίου 2021 η οποία περιλαμβάνει ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής και την πώληση φρεγατών (επιπλέον των αεροσκαφών Rafale) που μαζί με κοινές στρατιωτικές ασκήσεις στο Αιγαίο ενισχύουν την αποτρεπτική και αμυντική ικανότητα της Ελλάδος. Ταυτόχρονα η συμφωνία αποτελεί βήμα προς την αμυντική διάσταση της ΕΕ και ένα ευρωπαϊκό πυλώνα εντός του ΝΑΤΟ.

ΝΑΤΟ

Η Τουρκία έχει γίνει ένας δύσκολος σύμμαχος στο ΝΑΤΟ για τους λόγους που αναφέρθηκαν. Επιπλέον απειλεί ευθέως την Ελλάδα, δεν υπάρχει ανάλογο προηγούμενο στα ιστορικά χρονικά, σε τέτοιες περιπτώσεις οι συμμαχίες συνήθως διαλύονταν. Η Ελλάδα δικαιούται και οφείλει να θέτει το ζήτημα των τουρκικών απειλών στο πλαίσιο αυτό, με κύριο επιχείρημα την αξιοπιστία της ίδιας της συμμαχίας. Το ιδρυτικό σύμφωνο προβλέπει στο άρθρο 4 πολιτικές διαβουλεύσεις σε περίπτωση απειλής της ασφάλειας συμμάχου χώρας. Η Ελλάδα, σε συνεννόηση με άλλες χώρες, θα πρέπει να ζητήσει πολιτικές διαβουλεύσεις καθώς επίσης διαβεβαιώσεις για την ασφάλειά της εντός της συμμαχίας. Και τούτο προκειμένου να αποτραπεί το ενδεχόμενο να χρειασθεί να γίνει επίκληση του άρθρου 5 περί συμμαχικής συνδρομής. Διαφορετικά τα μέλη της συμμαχίας κινδυνεύουν να βρεθούν και πάλι προ μιας κατάστασης χωρίς προηγούμενο και ριζικής ανατροπής των παραδοχών όπως με την επίθεση και εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία.

ΗΠΑ

Η εξέχουσα θέση των ΗΠΑ εντός του ΝΑΤΟ αλλά και η στενή συνεργασία που έχει αναπτύξει η Ελλάδα με τις ΗΠΑ τα τελευταία χρόνια (διευκολύνσεις και στρατιωτικές βάσεις σε Σούδα και Αλεξανδρούπολη καθώς και οι οιονεί εγγυήσεις που έχουν παρασχεθεί στη Συμφωνία Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας, ΜDCA, Οκτώβριος 2021) δίνουν στη διμερή αυτή σχέση μια ιδιαίτερη βαρύτητα. Προς το παρόν η Τουρκία θεωρητικά δεσμεύεται από τις υποχρεώσεις της ως μέλος του ΝΑΤΟ, αν και στην πράξη προσπαθεί να αποσπάσει ανταλλάγματα για την ορθή συμπεριφορά. Με τη στάση της αυτή τείνει να εξαντλήσει τα όρια υπομονής των συμμάχων. Όμως φαίνεται να διστάζει να διαβεί τον Ρουβίκωνα, δηλαδή να έρθει σε οριστική ρήξη με τους δυτικούς συμμάχους, ή μάλλον εκτιμά ότι η παρούσα επαμφοτερίζουσα στάση την εξυπηρετεί καλύτερα. Αν στο μέλλον αυτό αλλάξει

και η Τουρκία θεωρήσει ότι έχει πλέον τη δυνατότητα να συμπεριφερθεί ως αυτόνομος πόλος του διεθνούς / περιφερειακού συστήματος, χωρίς καμία δέσμευση, τότε η Ελλάδα δεν θα μπορεί πλέον να ελπίζει σε κατευναστικές κινήσεις εκ μέρους των συμμάχων, ιδιαίτερα των ΗΠΑ. Για το ενδεχόμενο αυτό η χώρα μας πρέπει να είναι έτοιμη, ενισχύοντας τις δυνάμεις της.

Περιφερειακές δυνάμεις

Η Ελλάδα έχει αναπτύξει τα τελευταία χρόνια στενές σχέσεις σε διάφορους τομείς, περιλαμβανομένης της στρατιωτικής συνεργασίας, με Ισραήλ, Αίγυπτο, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Σαουδική Αραβία, χώρες με τις οποίες η Τουρκία έχει έρθει σε ρήξη την τελευταία δεκαετία και οι οποίες δεν αποδέχονται τις ηγεμονικές βλέψεις της. Η αντισυσπείρωση αυτή είναι χρήσιμη επί του παρόντος, όμως δεν πρέπει να θεωρείται δεδομένη στο μέλλον.

Γεωπολιτική διάσταση των ελληνοτουρκικών σχέσεων

Με την στροφή προς την Ασία και τον Ειρηνικό που διακήρυξε ο Ομπάμα επήλθε μια σχετική αποστασιοποίηση των ΗΠΑ από την Μέση Ανατολή με συνέπεια την αποξένωση παραδοσιακών συμμάχων, ιδιαίτερα στις χώρες του Κόλπου. Πιο πρόσφατα ωστόσο φαίνεται πως το ενδιαφέρον ενισχύθηκε και πάλι λόγω του πολέμου στην Ουκρανία, η αντιπαράθεση με τη Ρωσία απέκτησε νέα σημασία στην περιοχή. Είναι στην περιοχή αυτή που η Τουρκία προσπαθεί να αποκτήσει μεγαλύτερο ρόλο και να επιβληθεί ως περιφερειακή δύναμη. Βέβαια οι φιλοδοξίες της που είχαν συνδεθεί με την Αραβική Άνοιξη δεν δικαιώθηκαν, οι σχέσεις της Τουρκίας με την Αίγυπτο, τη Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα επιδεινώθηκαν, όπως και με το Ισραήλ. Οι παράγοντες αυτοί έχουν ήδη περιορίσει την ελευθερία κινήσεων της Τουρκίας, ενώ εξάλλου και η επιδείνωση της οικονομικής της κατάστασης έχει μειώσει την ήπια ισχύ που ασκούσε στο παρελθόν.

Το σχέδιο των ΗΠΑ για την επίλυση του Κυπριακού με τη συμμετοχή της Τουρκίας στην εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων της Ανατολικής Μεσογείου, το οποίο ναυάγησε στο Κρανς Μοντανά το 2017, φανερώνει τα συμφέροντα των ΗΠΑ, δηλαδή να περιορίσει τον ρόλο της Ρωσίας στον ενεργειακό εφοδιασμό της Ευρώπης προς ίδιον στρατηγικό και οικονομικό όφελος. Δεν αποκλείεται να επιχειρηθεί με κάποια μορφή η αναβίωσή του. Η Γαλλία από την πλευρά της δεν δέχεται ενισχυμένο περιφερειακό ρόλο της Τουρκίας, η ίδια έχει παραδοσιακά ενεργό παρουσία στην περιοχή. Εξάλλου υπάρχει και μια εσωτερική παράμετρος, η ανάμειξη της Τουρκίας σε θέματα Μουσουλμάνων και Κούρδων, ενώ η Γαλλία ενοχλείται και από τη δραστηριοποίηση της Τουρκίας στην Αφρική. Η Γερμανία για λόγους αρχής στηρίζει την ασφάλεια του Ισραήλ, έχει όμως και σοβαρά συμφέροντα που σχετίζονται με την Τουρκία (πάνω από 3 εκατομμύρια άτομα τουρκικής καταγωγής ζουν στη χώρα, επενδύσεις μεγάλων και μικρομεσαίων επιχειρήσεων, συγκράτηση των μεταναστευτικών ροών), επομένως μια μόνιμη αντιπαράθεση Ισραήλ / Τουρκίας θα έθετε τη γερμανική πολιτική προ σοβαρού διλήμματος. Από την άλλη πλευρά, οι ανακατατάξεις στην προμήθεια ενέργειας ενισχύουν το ενδιαφέρον της Γερμανίας για τα τεκταινόμενα στην Ανατολική Μεσόγειο. Μετά το Brexit το Ηνωμένο Βασίλειο ενδιαφέρεται για τη σύσφιγξη των

σχέσεων με την Τουρκία, έχει ήδη συνάψει εμπορική συμφωνία (ζώνη ελευθέρων συναλλαγών), ενώ ενδιαφέρον υπάρχει και από τις δύο πλευρές για την αγορά οπλικών συστημάτων. Η Ρωσία με τη στήριξη του καθεστώτος της Συρίας εξασφάλισε την παραμονή και επέκταση των στρατιωτικών της εγκαταστάσεων, έχει όμως ανάγκη καλών σχέσεων με την Τουρκία για τη διέλευση από τα Στενά, ενώ την εξυπηρετούν και οι τριβές που προκαλεί η Τουρκία εντός του ΝΑΤΟ.

Με δεδομένα τα πολλά, περίπλοκα και χρονίζοντα προβλήματα στην Ανατολική Μεσόγειο και την Μέση Ανατολή, πρωταρχικός στόχος πρέπει να είναι η δημιουργία ενός συστήματος περιφερειακής ασφάλειας, που θα επιτρέψει τη σταθεροποίηση ως προϋπόθεση οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, της απορρόφησης του ραγδαία αυξανόμενου εργατικού δυναμικού και της επιτυχούς αντιμετώπισης πιεστικών περιβαλλοντικών προβλημάτων (λειτουργία, κλιματική αλλαγή, ρύπανση και μείωση βιοποικιλότητας). Βάση ενός τέτοιου εγχειρήματος δεν μπορεί να είναι άλλη από το διεθνές δίκαιο. Η Τουρκία λόγω μεγέθους και γεωγραφικής θέσης είναι οπωσδήποτε ένας σημαντικός παίκτης αλλά δεν πρόκειται να γίνει αποδεκτή ως περιφερειακή δύναμη αν εννοεί να κρατήσει για λογαριασμό της το δικαίωμα να ερμηνεύει το διεθνές δίκαιο κατά το δοκούν. Η πλήρης συμμετοχή της Τουρκίας σε ένα νέο σύστημα περιφερειακής ασφάλειας είναι δυνατή και επιθυμητή υπό τον όρο ότι θα σέβεται κοινά αποδεκτούς κανόνες. Μόνο έτσι θα μπορέσει η Τουρκία να καλύψει τις μεγάλες ενεργειακές ανάγκες της, να προωθήσει την εσωτερική ανάπτυξη και τις εθνικές φιλοδοξίες της.

Η διοργάνωση μιας πολυμερούς διάσκεψης για την Ανατολική Μεσόγειο έχει καταρχήν συμφωνηθεί στην ΕΕ, ενώ και ο Ερντογάν έχει ταχθεί υπέρ μιας περιφερειακής διάσκεψης. Η ΕΕ πρέπει να αναλάβει την πρωτοβουλία με σκοπό να αντιμετωπισθούν συγκεκριμένα προβλήματα (ενέργεια, περιβάλλον, μετανάστευση κλπ.) και να επιχειρηθεί σταδιακά η σύγκλιση συμφερόντων. Δεν παραγνωρίζονται βέβαια τα σοβαρά προβλήματα κατά την προετοιμασία μιας τέτοιας διάσκεψης όπως το ποιοί θα συμμετέχουν, τα θέματα στην ατζέντα κλπ. Αν υπάρξει θετική ανταπόκριση και γίνουν κάποια πρώτα ενθαρρυντικά βήματα (π.χ. αποδοχή της Τουρκίας στο Φόρουμ Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου – EMGF, East Mediterranean Gas Forum), η διάσκεψη θα μπορούσε να αποτελέσει το έναυσμα μιας ευρύτερης διπλωματικής διαδικασίας τύπου ΟΑΣΕ (Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη) για την Ανατολική Μεσόγειο, με τη συμμετοχή των ΗΠΑ και άλλων δυνάμεων. Η επιτυχία στο παρελθόν του ΟΑΣΕ για την ασφάλεια στην Ευρώπη οφείλεται στην αποδοχή κοινών αρχών και κανόνων, την ολιστική προσέγγιση καθώς και τον θεσμοποιημένο πολιτικό διάλογο. Μία τέτοια διαδικασία και η προώθηση των συμφερόντων όλων των περιφερειακών χωρών μέσω της συνεργασίας θα επιτρέψει σταδιακά την μείωση των εντάσεων και θα διευκολύνει την ενσωμάτωση της Τουρκίας σε ισότιμη βάση σε μία περιφερειακή αρχιτεκτονική ασφάλειας.

Συμπεράσματα

Η αναθεωρητική και επεκτατική / ιμπεριαλιστική πολιτική της Τουρκίας είναι πιθανόν να συνεχισθεί. Η πολιτική αυτή στρέφεται αμέσως κατά της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδος, ωστόσο προκαλεί προβλήματα και σε άλλες περιφερειακές και μεγάλες δυνάμεις και πλήττει τα συμφέροντά τους. Η Ελλάδα χρειάζεται μια συνεκτική και μακροπρόθεσμη στρατηγική έναντι της τουρκικής απειλής. Αποτροπή και άμυνα πρέπει να ενισχυθούν με εξοπλισμούς και άλλα μέσα, όμως παράλληλα η Ελλάδα πρέπει να απεργάζεται μια πολιτική συνεργασίας και ειρηνικής συνύπαρξης με την γείτονα εφόσον οι συνθήκες το επιτρέψουν. Το ένα σκέλος δεν αποκλείει το άλλο, αντίθετα αλληλοσυμπληρώνονται. Για την αποτροπή και την άμυνα η Ελλάδα πρέπει να στηριχθεί κυρίως στις δικές της δυνάμεις. Πρωταρχικό ρόλο παίζει η εθνική συνοχή για την οποία απαιτούνται η ενίσχυση του κράτους δικαίου, κοινωνική δικαιοσύνη, αξιοκρατία και συμμετοχή των πολιτών. Η εθνική ασφάλεια είναι υπόθεση όλων των Ελλήνων. Οι πολιτικές δυνάμεις έχουν μεγάλη ευθύνη για την επίτευξη του στόχου της εθνικής συνοχής. Πολύ σημαντικό είναι επίσης να αναστραφεί η δημογραφική συρρίκνωση και να βελτιωθεί η βιομηχανική και οικονομική βάση, με εξαγωγικό προσανατολισμό και επιχειρηματικές διασυνδέσεις, στην Ευρώπη και ευρύτερα. Η ενίσχυση του εσωτερικού μετώπου πρέπει να συνοδευτεί από μια ενεργό και πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική, με την ενίσχυση των συμμαχιών και συνεργασιών εντός της ΕΕ, του NATO και άλλων διεθνών οργανισμών, την προώθηση συνεργειών με τις ΗΠΑ, μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες και κράτη της ευρύτερης περιοχής, καθώς επίσης με τη συστηματική χρήση της ήπιας ισχύος και της δημόσιας διπλωματίας. Το ρευστό διεθνές και περιφερειακό περιβάλλον ενέχει πολλούς κινδύνους αλλά προσφέρει και νέες ευκαιρίες για χώρες όπως η Ελλάδα.

Παρά το γεγονός ότι στο άμεσο μέλλον πολλά στις διεθνείς σχέσεις θα εξαρτηθούν από τις εξελίξεις στην Ουκρανία, οι οποίες προς το παρόν σχεδόν μονοπωλούν το ενδιαφέρον και απορροφούν την πολιτική ενέργεια των δυτικών συμμάχων, η ελληνική πολιτική πρέπει να είναι συνεχώς σε εγρήγορση για ανάληψη δράσης την κατάλληλη στιγμή. Η ταχύτατη ελληνική αντίδραση στους πρόσφατους σεισμούς στην Τουρκία (και τη Συρία) αποτελεί καλό παράδειγμα θετικών πρωτοβουλιών.

Μετά τις επικείμενες εκλογές σε Ελλάδα και Τουρκία, τι μπορεί και πρέπει να γίνει στις ελληνοτουρκικές σχέσεις?

Βραχυπρόθεσμα

1. πρωτοβουλία της κυβέρνησης για συνεννόηση με την αντιπολίτευση σε βασικά στοιχεία μιας εθνικής στρατηγικής, υιοθέτηση ενός κειμένου και κατάλληλη επικοινωνία προς τον ελληνικό λαό
2. πρωτοβουλία της κυβέρνησης για τη χάραξη κοινής στρατηγικής με την νέα ηγεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας
3. λόγω της ανάγκης να ενισχυθεί η αποτρεπτική και αμυντική ικανότητα της Ελλάδος, τα εξοπλιστικά προγράμματα να συνεχισθούν και να συνδεθούν με επιχειρηματικές συνεργασίες ελληνικών με ξένες εταιρείες στον βιομηχανικό / τεχνολογικό τομέα, με διπλό όφελος, για την ασφάλεια και την οικονομία

Μεσοπρόθεσμα

4. θετική προσέγγιση ως προς τον εκσυγχρονισμό της τελωνειακής ένωσης ΕΕ-Τουρκίας με στόχο την προώθηση της οικονομικής συνεργασίας προς αμοιβαίο όφελος, ενδεχομένως και άλλα στοιχεία μιας θετικής ατζέντας ΕΕ-Τουρκίας
5. πρωτοβουλία εντός της ΕΕ για την προώθηση της ιδέας μιας πολυμερούς περιφερειακής διάσκεψης για την Ανατολική Μεσόγειο, παρά τις εγγενείς δυσκολίες του εγχειρήματος.

Βιβλιογραφία

Τσενγκιζ Ακτάρ, Το τουρκικό άχθος, Αθήνα 2021

Γεώργιος Αναστασιάδης, Σχέσεις Δύσης-Τουρκίας – και τα Ελληνοτουρκικά, 22/1/2023

[Σχέσεις Δύσης-Τουρκίας – και τα Ελληνοτουρκικά \(booksjournal.gr\)](https://booksjournal.gr)

Nicholas Danforth, Aaron Stein, Turkey's new foreign policy

[Turkey's new foreign policy – Nicholas Danforth and Aaron Stein : ΕΛΙΑΜΕΠ \(eliamep.gr\)](https://eliamep.gr)

Αλέξανδρος Διακόπουλος, Ισορροπία δυνάμεων, ανισορροπία ισχύος, 16/1/2023

[Ισορροπία δυνάμεων, ανισορροπία ισχύος - Ειδήσεις - νέα - Το Βήμα Online \(tovima.gr\)](https://tovima.gr)

Αλέξης Ηρακλειδης, Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειος, 50+1 όψεις των ελληνοτουρκικών διενέξεων, Αθήνα 2020

Αλέξης Ηρακλειδης, Ανδρέας Στεργίου, Θόδωρος Τσίκας, Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, Για μια διαφορετική ελληνοτουρκική προσέγγιση, 19/2/2023

[Για μια διαφορετική ελληνοτουρκική προσέγγιση | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ \(kathimerini.gr\)](https://kathimerini.gr)

Antonis Kamaras, The Greek Defence Sector: Turning the Page? Policy paper 126, 2023

[The Greek Defence Sector: Turning the Page? – Antonis Kamaras : ΕΛΙΑΜΕΠ \(eliamep.gr\)](https://eliamep.gr)

Μάνος Καραγιάννης, Αποτροπή και άμυνα, Αθήνα 2022

Παναγιώτης Κονδύλης, Θεωρία του πολέμου, Αθήνα 1997, Επίμετρο στην ελληνική έκδοση, Γεωπολιτικές και στρατηγικές παράμετροι ενός ελληνοτουρκικού πολέμου, σελ. 381-411

Θάνος Ντόκος, Εξωστρέφεια, αποτροπή και ανθεκτικότητα, 2/1/2023

[Ποιο πρέπει να είναι το δόγμα εθνικής ασφαλείας; | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ \(kathimerini.gr\)](https://kathimerini.gr)

Αθανάσιος Πλατιάς (επιμ.), Ελληνική υψηλή στρατηγική, Διάλογοι με την ηγεσία της χώρας, Αθήνα 2022

Dimitris Tsarouhas, Governance Practices in Turkey: A Comparative Perspective, Policy paper 122, 2023

[Governance Practices in Turkey: A Comparative Perspective – Dimitris Tsarouhas : ΕΛΙΑΜΕΠ \(eliamep.gr\)](#)

George N. Tzogopoulos (Ed.), The EU and the Eastern Mediterranean: The Multilateral Dialogue Option, CIFE Studies: The EU in World Politics volume 1, 2021

[CIFE EBook EU-Eastern Mediterranean 2021.pdf](#)

Κωνσταντίνος Φίλης, Διεκδικητικός πατριωτισμός, Ανατομία μιας συζήτησης που δεν έγινε ποτέ, Αθήνα 2021

Βασίλης Φούσκας, Τουρκικός ιμπεριαλισμός και αποτροπή, Θεσσαλονίκη 2022